

ԳՐԵՏԱ ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ

**ԼՂՀ Գերագույն դատարանի դատավոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
ԼՂՀ վաստակավոր իրավաբան**

**ՀԱՅՅԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՁՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻՑ
ԴՈՒՐՍ ԳԱԼՈՒ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ**

Դատական քննության ու գործի լուծման սահմաններն ուղղակիորեն նախատեսող նորմ Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը /այսուհետ՝ ՔԴՕ/ չի պարունակում, սակայն դատական պրակտիկայում համարվում է, որ դատարանը հայցային գործը պարտավոր է քննել և լուծել հայցի առարկայի ու հայցի հիմքի սահմաններում: Նշված եզրահանգումը բխում է ՔԴՕ համապատասխան հոդվածների համադրված վերլուծությունից:

Այսպես, օրինակ, «Քաղաքացիական գործի հարուցման հիմքը» վերտառությամբ ՔԴՕ 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը քաղաքացիական գործը հարուցում է միայն հայցի կամ դիմումի հիման վրա: «Վճիռ կայացնելիս լուծման ենթակա հարցերը» վերտառությամբ ՔԴՕ 122-րդ հոդվածի 4-րդ կե-

տի համաձայն՝ դատարանը վճիռ կայացնելիս որոշում է հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը: «Վճռի բովանդակությունը» վերտառությամբ ՔԴՕ 123-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 8-րդ կետի համաձայն՝ վճռի նկարագրական մասը պետք է պարունակի հայցադիմումի հակիրճ բովանդակությունը՝ յուրաքանչյուր պահանջի հիմքում դրված փաստերը՝ շարադրելով այն փաստերը, որոնց վրա հիմնվում է հայցվորը, յուրաքանչյուր պահանջի իրավական հիմքերն ու հիմնավորումները՝ վկայակոչելով օրենքների և այլ իրավական ակտերի նորմերը, 4-րդ մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ վճռի պատճառաբանական մասը պետք է պարունակի եզրահանգում՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմնավորվածության վերաբերյալ, 5-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ վճռի եզրափակիչ մասը պետք է պարունակի յուրաքանչյուր պահանջը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ մերժելու կամ գործի վարույթը կարճելու մասին դատարանի եզրակացությունը:

Ինչպես հայտնի է, մինչև քաղաքացիական դատավարության հայցային վարույթ հարուցելը կոնկրետ գործով օբյեկտիվ իրականության մեջ առկա են լինում՝ 1/օբյեկտիվ իրավունքի նորմերը, 2/իրավաբանական փաստերը, որոնց հետ օբյեկտիվ իրավունքի նորմերը կապում են նյութական իրավահարաբերությունների ծագումը, փոփոխումը, դադարումը և պաշտպանությունը, 3/ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքները, ազատությունները, օրինական շահերը և

ԼՂՀ դատական իշխանություն

պարտականությունները /իրավահարաբերությունները/:

Հայց հարուցելով դատարան, հայցադիմումում ներկայացնելով հայցի հիմքը և առարկան՝ հայցվորը մատնանշում է իր խախտված կամ վիճարկվող իրավունքը, ազատությունը և օրինական շահը, որի վերաբերյալ ծագել է վեճ իր և պատասխանողի միջև: Հայցվորը հետապնդում է իր իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը պաշտպանելու նպատակ՝ իրավական վեճն իր օգտին լուծելու ճանապարհով: Պատասխանողը, պաշտպանվելով հայցից, համապատասխանաբար, ձգտում է, որ կայացվի հարուցված հայցը մերժելու մասին վճիռ: Հայցային վարույթում դատարանի խնդիրները կայանում են նրանում, որպեսզի՝ 1/արժանահավատ ապացույցներ ձեռք բերվեն հայցի և պատասխանողի առարկությունների հիմքում ընկած իրավաբանական փաստերի առկայության կամ բացակայության, վիճող կողմերի իրավահարաբերությունների, պատասխանողի կողմից հայցվորի իրավունքները, ազատությունները, օրինական շահերը խախտելու կամ վիճարկելու, այդ խախտման մեջ պատասխանողի ունեցած մեղքի առկայության մասին, ինչն իրականացվում է դատական քննության կենտրոնական մաս կազմող դատական ապացուցման միջոցով, 2/հաստատված /ապացուցված/ իրավաբանական փաստերի նկատմամբ վերջնականապես որոշի տվյալ գործով կիրառման ենթակա նյութաիրավական նորմը /նորմերը/ և որոշի հայցը բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը /րիվ կամ մասնակի/: Այսինքն՝ դատավարության արդյունք հանդիսացող վճռի կայացմամբ հասնի հարուցված հայցի ու դատավարության հիմնական նպատակին, այն է՝ գործի լուծմանը և գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը:

Ապացուցման պրոցեսում հատկապես կարևորվում է ապացուցման առարկայի՝ վեճի լուծման համար էական նշանակություն

ունեցող իրավաբանական /հիմնականում՝ նյութաիրավական բնույթի/ փաստերի ճիշտ որոշման հարցը, քանի որ դատարանի կողմից ապացուցման առարկայի սահմանների կամայական /ոչ իրավաչափ/ սահմանափակումը կամ ընդարձակումը կարող է հանգեցնել գործի սխալ լուծման: Գրականության մեջ և դատական պրակտիկայում ապացուցման առարկան դիտարկվում է հենց հայցի հիմքի և հայցի առարկայի մասին ուսմունքի համատեքստում: ՔՂՕ 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա: Դա դատավարական ընդհանուր կանոն է: Սակայն յուրաքանչյուր գործ ունի իր առանձնահատկությունները, որոնք բխում են ներկայացված հայցից ու հայցի դեմ առարկություններից, որտեղ շարադրվում են տվյալ գործով ապացուցման ենթակա կոնկրետ փաստերը: Դրա համար էլ դատավարագիտության մեջ և դատական պրակտիկայում համարվում է, որ քաղաքացիական հայցային գործերով ապացուցման առարկան կազմավորվում է երկու աղբյուրներից՝ 1/հայցի հիմքի և դրա դեմ բերվող առարկությունների հիմքի փաստերից, 2/կիրառման ենթակա նյութական իրավունքի նորմի /նորմերի/ հիպոթեզում և դիսպոզիցիայում նախատեսված փաստերից¹:

Դատական ակտը ոչ իրավաչափ է ճանաչվում հայցի հիմքի բոլոր փաստերին և բոլոր հայցապահանջներին չանդրադառնալու, ինչպես նաև հայցի հիմքի ու առարկայի սահմաններից դուրս գալու և չներկայացված պահանջներ լուծելու դեպքերում, որպիսի պայմաններում խախտվում են օրինականության, տնօրինչականության, մրցակցության սկզբունքները, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, օրենքներով, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված անձի իրավունքների

և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ և լիարժեք իրականացումը²:

Մինևույն ժամանակ, գործող օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերում դատարանն իրավունք ունի, իսկ որոշ դեպքերում՝ նաև պարտավոր է դուրս գալու ներկայացված հայցապահանջների սահմաններից և լուծելու ներկայացված պահանջների հետ սերտորեն կապված, սակայն չներկայացված պահանջներ:

Այսպես, ՔՂՕ 123-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ գործարքն անվավեր ճանաչելու դեպքում վճռի եզրափակիչ մասը պետք է պարունակի նշում՝ գործարքի անվավերության հետևանքների մասին:

Դատարանի նախաձեռնությամբ հայցի սահմաններից դուրս գալու մնացած դեպքերը նախատեսված են նյութական օրենսդրությամբ³:

Այսպես, օրինակ, ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ առոչինչ գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման մասին պահանջ կարող է ներկայացնել ցանկացած շահագրգիռ անձ: Դատարանն իրավունք ունի այդպիսի հետևանքներ կիրառել սեփական նախաձեռնությամբ:

Կամ՝ ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի⁴ 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն, եթե գործարքն անվավեր է ճանաչվել խաբեության, բռնության, սպառնալիքի ազդեցության ներքո, մեկ կողմի ներկայացուցչի՝ մյուս կողմի հետ չարամիտ համաձայնությամբ կամ ծանր հանցանքների բերումով, ապա մյուս կողմը տուժողին վերադարձնում է գործարքով իր ամբողջ ստացածը, իսկ բնեղենով վերադարձնելու անհնարիության դեպքում դրա արժեքը հատուցում է դրամով: Գործարքով մյուս կողմից տուժողի ստացած գույքը, ինչպես նաև մյուս կողմից նրան հասանելիքը բռնագանձվում է հօգուտ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության: Գույքը բնեղենով պետությանը հանձնելու անհնարիության

դեպքում դրա արժեքը բռնագանձվում է դրամով: Բացի դրանից մյուս կողմը տուժողին հատուցում է նրան պատճառած իրական վնասը:

Կամ՝ ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ բաժնային սեփականության մասնակցին բնեղենով առանձնացվող գույքի անհամաչափությունը բաժնային սեփականության իրավունքում նրա բաժնին վերացվում է նրան համապատասխան դրամական գումար վճարելով կամ այլ փոխհատուցումով: Բաժնային սեփականության մասնակցի բաժինը բնեղենով առանձնացնելու փոխարեն մյուս սեփականատերերը կարող են այդ մասնակցի համաձայնությամբ նրան փոխհատուցում տալ: Այն դեպքերում, երբ սեփականատիրոջ բաժինն աննշան է, չի կարող իրապես առանձնացվել և ընդհանուր գույքի օգտագործման մեջ այդ սեփականատերն էական շահ չունի, դատարանը կարող է նաև այդ սեփականատիրոջ /հայցվորի/ համաձայնության բացակայության դեպքում բաժնային սեփականության մյուս մասնակիցներին թույլատրել վճարելու փոխհատուցում:

Կամ՝ ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 372-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե վճարման ենթակա տուժանքն ակնհայտորեն անհամաչափ է պարտավորության խախտման հետևանքներին, դատարանն իրավունք ունի պակասեցնել այն:

Կամ՝ ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1237-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը, ժառանգին ճանաչելով ժառանգությունն ընդունած, լուծում է դրանից բխող ժառանգական գույքի նկատմամբ մյուս ժառանգների իրավունքներին վերաբերող հարցերը, ինչպես նաև անվավեր է ճանաչում նախկինում տրված ժառանգության իրավունքի վկայագիրը:

Կամ՝ ԼՂՀ աշխատանքային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ տնտեսական, տեխնոլոգիական, կազմակերպչական պատճառներով կամ գործատուի և

ԼՂՀ դատական իշխանություն

աշխատողի հետագա աշխատանքային հարաբերությունների վերականգնման անհնարինության դեպքում դատարանը կարող է աշխատողին չվերականգնել իր նախկին աշխատանքում՝ պարտավորեցնելով գործատուին հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար վճարել հատուցում՝ միջին աշխատավարձի չափով, մինչև դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելը, և աշխատողին աշխատանքում չվերականգնելու դիմաց հատուցում՝ ոչ պակաս, քան միջին աշխատավարձի, բայց ոչ ավելի, քան միջին աշխատավարձի տասներկուսպատիկի չափով:

Կամ՝ ԼՂՀ ընտանեկան օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ ամուսինների միջև համաձայնության բացակայության դեպքում դատարանը պարտավոր է՝ 1) որոշել, թե ամուսնալուծությունից հետո ծնողներից ում հետ պետք է սպրեմ երեխաները, 2) որոշել, թե որ ծնողից և ինչ չափով պետք է պլիմենտ (ապրուստավճար) բռնագանձվի:

Կամ՝ ԼՂՀ ընտանեկան օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված է, որ ծնողական իրավունքների սահմանափակում թույլատրվում է նաև այն դեպքերում, երբ թեև երեխային ծնողների կամ նրանցից մեկի մոտ թողնելը վերջիններիս վարքագծի հետևանքով վտանգավոր է երեխայի համար, սակայն բավարար հիմքեր չկան ծնողներին կամ նրանցից մեկին ծնողական իրավունքներից զրկելու համար:

Վերոնշյալ բոլոր դեպքերում գործնականում խոսքը գնում է դատարանի՝ իր նախաձեռնությամբ հայցային պահանջների /հայցի առարկայի/ շրջանակներից դուրս գալու և ներկայացված պահանջների հետ սերտորեն կապված, սակայն չներկայացված պահանջներ քննելու ու լուծելու դատարանի իրավունքի մասին, որը, ի տարբերություն նախկին ՔԳ-Օ-ի, գործող ՔԳ-Օ-ն չի նախատեսում, ինչը մեկ անգամ ևս վկայում է նյութական օրենսդրության մեջ պարունակվող

դատավարական նորմերի ու ՔԳ-Օ-ի նորմերի անհամաձայնության՝ հայրենական օրենսդրության մեջ առկա հիմնախնդրի մասին: Նյութաիրավական նորմերի իրացման դատավարական կառուցակարգի բացակայությունը իրավակիրառ պրակտիկայում դրոշակի դժվարություններ է առաջացնում. բոլոր դեպքերում անհրաժեշտ է հաշվի առնել ինչպես ՔԳ-Օ-ում նախատեսված ընդհանուր դատավարական կանոնները, այնպես էլ նյութաիրավական ակտերում գետեղված հատուկ դատավարական կանոնները⁵: Դատարանի կողմից հայցվորի ներկայացրած պահանջի հետ սերտորեն կապված, սակայն չներկայացված պահանջների լուծումը համարվում է տնօրինչականության սկզբունքից բացառություն և թույլատրվում է օրենքով նախատեսված դեպքերում:

Ինչ վերաբերում է դատարանի նախաձեռնությամբ հայցի հիմքի շրջանակներից դուրս գալուն, ապա այդ հարցը դատավարագիտության մեջ վիճելի է: Հայրենական գործող օրենսդրությունը նման իրավունք դատարանին չի վերապահում. դատարանն իրավունք չունի իր նախաձեռնությամբ դուրս գալու հայցի հիմքի շրջանակներից, հետագոտում ու գնահատում է միայն այն ապացույցները, որոնք նշանակություն ունեն գործի լուծման համար: Պահպանելով իր վարույթում գտնվող գործի շրջանակներում չեզոք դիրք՝ դատարանն իրավասու չէ ոչ միայն փոփոխելու հայցի հիմքը, այլև քննարկելու կողմերի պահանջների և առարկությունների հիմքում դրված փաստերը փոփոխելու անհրաժեշտության հարցը: Ռուս դատավարագետ Գ.Լ.Օսոկինայի կարծիքով՝ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը նման իրավունք դատարանին տալիս է, և այն բխում է այդ օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի 2-րդ մասից, համաձայն որի՝ դատարանը որոշում է, թե գործի համար ո՞ր հանգամանքներն ունեն նշանակություն, ո՞ր կողմին է անհրաժեշտ դրանք ներկայացնել, այդ հանգամանքները դնում է քննարկման,

եթե նույնիսկ կողմերը դրանցից ոչ մեկի վրա չեն հենվում/⁶: Հարկ է նկատել, որ այս հարցում հայրենական օրենսդրության կարգավորումը տարբերվում է. ՔԳՕ 44-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը, իսկ 2-րդ մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա:

Ինչպես արդեն նշվել է, յուրաքանչյուր գործով ապացուցման առարկան ձևավորվում է հայցի ու դրա դեմ բերվող առարկությունների հիմքում ընկած փաստերից, ինչպես նաև վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավանորմում մատնանշված փաստերից: Դրանց միջոցով է դատարանը վերջնականապես որոշում, թե տվյալ գործով որ փաստի /փաստերի/ հաստատված կամ չհաստատված լինելն է հիմք հանդիսանում այդ փաստի /փաստերի/ նկատմամբ նյութաիրավական համապատասխան նորմերը կիրառելու և հայցը բավարարելու կամ մերժելու համար /ըրիվ կամ մասնակի/:

Անդրադառնալով ապացուցման առարկան որոշելու՝ ՀՀ ՔԳՕ 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասով /համապատասխանում է ԼՂՀ ՔԳՕ 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին/ դատարանին տրված իրավասության սահմանադրականության հարցին՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ ՀՀ ՔԳՕ 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա» բառակապակցության պայմաններում դատարանը չի կարող առաջ քաշել ապացուցման ենթակա այնպիսի նոր հանգամանք կամ փաստ, որն ընկած չէ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմքում: ՀՀ Սահմանադրական դատարանը նաև նշել է, որ «Օրենսգրքի վիճարկվող դրույթն իր վերոհիշյալ բառակապակցու-

թյամբ կաշկանդում է դատարանին գործին մասնակցող անձանց ներկայացրած պահանջների և առարկությունների շրջանակով, ինչի արդյունքում երաշխավորվում է մրցակցության սկզբունքի պահպանումը և բացառվում է այս տեսանկյունից դատարանի հնարավոր կամայականությունը» /տե՛ս քաղաքացի Նարինե Սահակյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԳՕ-845 08.12.2009թ. որոշումը/: Նույն որոշման 7-րդ կետում ՀՀ Սահմանադրական դատարանն ընդգծել է, որ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի որոշումը դատարանի կողմից ամենևին էլ չի նշանակում կողմերի իրավահավասարության կամ մրցակցության սկզբունքների խախտում, առավել ևս՝ կողմերի միջև ապացուցման պարտականության անհավասար բաշխում: Ընդհակառակը, դրանով դատարանը կողմերին ուղղորդում է ապացույցներ ներկայացնել այն փաստերի վերաբերյալ, որոնք կհաստատեն նրանց պահանջներն ու առարկությունները, հետևաբար, փաստական հիմք կստեղծեն գործով օրինական /հիմնավոր/ վճիռ /որոշում/ կայացնելու համար⁷: Նույն որոշման 8-րդ կետում ՀՀ Սահմանադրական դատարանը նաև ընդգծել է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ դատարանն իր ներքին համոզմամբ գտնում է, որ կողմերի ներկայացրած ապացույցներն անհրաժեշտ չեն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը պարզելու համար կամ դրանք ուղղված են այնպիսի փաստերի ապացուցմանը, որոնք շեղվում են գործից և առնչություն չունեն վերջինիս հետ, կամ ներկայացված են տվյալ գործի քննության համար օրենքով չնախատեսված ապացույցներ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի վի-

ԼՂՀ դատական իշխանություն

ճարկվող բառակապակցության ուժով դատարանին հնարավորություն է ընձեռվում դուրս թողնել դրանք ապացուցման առարկայի շրջանակներից: Գատարանին վերապահված՝ վերը նշված իրավասությունն իրավաչափ է և բխում է արդար դատաքննության իրավունքի, ինչպես նաև դրա բաղադրատարրը հանդիսացող ողջամիտ ժամկետներում գործի քննության իրավունքի էությունից:

Գրականության մեջ իրավագիտերն նշվել է, որ գործը լուծելու համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի որոշումը չի կարող նույնացվել հայցի հիմքի փոփոխման հետ: Ապացուցման առարկան և հայցի ու առարկությունների հիմքերն իրենց էությամբ, բովանդակությամբ, իրավաբանական նշանակությամբ տարբեր կատեգորիաներ են⁸:

Ապացուցման առարկան վերջնականորեն որոշելու դատավարական գործողության շրջանակներում դատարանը, հիմք ընդունելով հայցի հիմքում ու պատասխանողի առարկությունների հիմքում դրված փաստերը, ինչպես նաև կիրառման ենթակա նյութաիրավական նորմի /նորմերի/ հիպոթեզում և դիսպոզիցիայում նախատեսված փաստերը, իրավասու է ճշգրտելու հայցի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը՝ հայցադիմումում վկայակոչվածի համեմատ այդ շրջանակն ընդլայնելով /եթե, օրինակ, նշվել է հայցի իրավական հիմքը, սակայն փաստերը լրիվ չեն նշվել /կամ նեղացնելով /եթե, օրինակ, ներկայացված որոշ փաստեր վերաբերելի չեն/: Նման դատավարական գործողության կատարմամբ հայցը չի փոփոխվում /ինչպես որ դա համարում է Գ.Լ.Օսկինյան/: Պարզապես, ելնելով վիճելի իրավահարաբերության բնույթից և կիրառման ենթակա նյութաիրավական նորմերից, ճշգրտվում է այն փաստերի շրջանակը, որոնք հայցվորի կողմից ներկայացված հայցի հիմքի և առարկայի քննության տեսանկյունից գործի լուծման համար ունեն էական նշանակություն:

Խնդրո առարկա որոշ հարցերի վերաբեր-

յալ առկա է նաև Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանի պարզաբանումը:

Այսպես, մեկնաբանելով ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 372-րդ հոդվածը, համաձայն որի՝ եթե վճարման ենթակա տուժանքն ակնհայտորեն անհամաչափ է պարտավորության խախտման հետևանքներին, դատարանն իրավունք ունի պակասեցնել այն, ԼՂՀ Գերագույն դատարանն իր մի շարք որոշումներում ընդգծել է, որ թեև տուժանքի չափը նվազեցնելը դատարանի իրավունքն է, այդուհանդերձ, իրավունքի չարաչափումը կանխելու տեսանկյունից այն նաև դատարանի պարտականությունն է, քանի որ բոլոր դեպքերում խոսքը գնում է սահմանված տուժանքի չափի և պարտավորության խախտման հետևանքների միջև հավասարակշռության կամ ողջամիտ հարաբերակցության ապահովման մասին: Յուրաքանչյուր դեպքում տուժանքը պակասեցնելիս դատարանն առաջին հերթին պետք է գնահատման առարկա դարձնի այն հարցը, թե պայմանագրով նախատեսված տուժանքը որքանով է անհամաչափ պարտավորության խախտման հետևանքներին /տես, օրինակ, ըստ հայցի «Արցախբանկ» փակ բաժնետիրական ընկերության ընդդեմ «ԿԱԿԱՌՌ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության, Գեղամ Քոչարյանի, Արմինե Ասծատրյանի՝ 7.271.363,9 ՀՀ դրամը, հաշվեգրվելիք տոկոսները և տույժերը գանձելու, գրավադրված գույքի, իսկ վերջինիս անբավարարության դեպքում այլ գույքի վրա բռնագանձում տարածելու մասին ԸԻԳ N 2221/02/15թ. քաղաքացիական գործով ԼՂՀ Գերագույն դատարանի 08.07. 2016թ որոշումը/:

Մեր կարծիքով՝ հայցի առարկայի շրջանակներից դուրս գտնվող պահանջ լուծելու անհրաժեշտության դեպքում դատարանը պարտավոր է տվյալ գործով ապացուցման առարկայի մեջ մտցնել նաև այն փաստերը, որոնք, բնականաբար, չեն դրվել հայցի հիմքում, սակայն էական նշանակություն ունեն այդ պահանջի լուծման համար: Գրանով

հնարավորություն կտրվի կողմերին՝ ներկայացնելու համապատասխան ապացույցներ, որոնք ենթակա են հետազոտման և գնահատման օրենքով սահմանված կարգով: Այդ պահանջների պահպանմամբ կայացված վճիռը կարող է միայն համապատասխանել վճռին ներկայացվող՝ ՔԴՕ 121, 121.1-րդ հոդվածներում սահմանված իմպերատիվ պահանջներին:

1. Վարչական դատավարությունում դատարանը կապված չէ հայտարարված պահանջների հիմքերով ու հիմնավորումներով: ԼՂՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի համաչափ գործի փաստերը վարչական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե /ex officio/: Նույն օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետի համաչափ՝ դատարանը քննարկված փաստերի շրջանակը լրացնում է նաև այն փաստերով, որոնք, իր կարծիքով, էական են վեճի լուծման համար: Այսինքն՝ ապացուցման ենթակա փաստերի որոշումը լրիվությամբ վերաբերում է դատարանի պարտականությանը:

2. Եթե Հայաստանի Հանրապետությունը 2001թ. հունվարի 25-ին վավերացրել է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական /Հռոմի/ կոնվենցիան, որը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն է կազմում, ապա Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը միջազգային փաստաթղթերին միանալու հնարավորությունից ներկայումս զրկված է՝ դեռևս չճանաչված լինելու պարճառով: Այնուամենայնիվ, հանրապետության դատարանները, որպես ժողովրդավարական պետության դատարաններ, կազմավորվելուց հետո սկսել են կիրառել Եվրոպական կոնվենցիայի դրույթները: 2015 թվականի ապրիլի 15-ին Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Գերագույն դատարանը, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Նախագահի դիմումի հիման վրա քննության առնելով Եվրոպական կոնվենցիայում ամրագրված դրույթների՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը, որոշել է, որ դրանք համապատասխանում են Սահմանադրությանը /ԼՂՀ Ազգային ժողովի կողմից օրենքն ընդունվել է 20.04.2015թ., ԼՂՀ Նախագահի կողմից վավերացվել՝ 15.05.2015թ./:

3. «Չկան դատավորներ առանց հայցվորի», «Ոչ ոք չի կարող հարկադրվել հայց ներկայացնելու», «Դատարանը չի կարող դուրս գալ ներկայացված հայցի շրջանակներից». արանք քաղաքացիական դատավարության՝ հռոմեական իրավունքից եկող արժիտմաներ են: «Դատարանը չի կարող դուրս գալ ներկայացված հայցի շրջանակներից» սկզբունքից բացառություններ ավելի մեծ մասշտաբներով առկա էին նաև խորհրդային իրավունքում:

4. Ընդունվել է 24.02.2016թ.:

5. Վերունշված և օրենքով նախատեսված մնացած դեպքերի վերլուծությունից կարելի է հետևություն անել, որ օրենսդիրը «չկա դատարան կողմերի պահանջներից դուրս» սկզբունքից բացառությունը նախատեսել է որոշակի նպատակների համար: Դրանք են՝ իրավահարաբերության ակնհայտ թույլ կողմի շահերի պաշտպանությունը, քաղաքացիական պարասիսանավորության փոզանային միջոցներ կիրառելը, դատավարական փոփոխությունը:

6. Տե՛ս Осокина Г.Л. Гражданский процесс. Особенная часть. М.: Норма, 2007, էջ 235:

7. ՀՀ ՔԴՕ 130-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաչափ՝ դատարանի վճիռը պետք է լինի օրինական, հիմնավորված և պարճառաբանված: ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշման կայացման ժամանակ այդ իրավադրույթն ունեցել է փոքր-ինչ այլ քրվանդակություն:

8. Տե՛ս Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. М., «Волтер Клувер», 2008, 383, 384 էջերը: Վ.Եսայան, Հայցի հիմքի փոփոխման հիմնախնդիրը քաղաքացիական դատավարությունում, «Դատական իշխանություն», հոկտեմբեր-նոյեմբեր, 2014, էջ 73: